

Ljubica Milosavljević

*Institut za etnologiju i antropologiju
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu
ljmilosa@f.bg.ac.rs*

Starost i politika: konstruisanje političkog potencijala penzionisanog dela društva od obnavljanja višestranačja u Srbiji*

Apstrakt: Rad predstavlja pokušaj da se odgovori na pitanje na koje načine je konstruisan politički potencijal penzionisanog dela društva. U ovom procesu izdvajaju se dva perioda. Prvi otpočinje uvođenjem višestranačja kada politički potencijal penzionera biva uklopljen u delovanje vladajuće Socijalističke partije Srbija (SPS) koji, shodno tome, karakteriše neuspeh političkih partija penzionera da konstruišu penzionersko pitanje kao politički ili, šire, društveni problem. Drugi period karakteriše gubljenje uticaja SPS nakon promena 2000. godine kada dolazi do formiranja Partije ujedinjenih penzionera Srbije (PUPS) 2005. godine kao samostalne političke organizacije. Ova partija, najzad, uspeva da konstruiše politički potencijal penzionisanog dela društva kao resurs, ali to čini zajedno sa koalicionim partnerima, među kojima je preporođeni SPS jedan od najznačajnijih, čime se proces konstruisanja uporno nastavlja. Konstruisani resurs, kako za političko delovanje stranke, tako i za najstarije, tj. penzionere kao potencijalne glasače, jedan je od značajnijih održavalaca *starosti* kao društvenog problema u "areni" koju deli s drugim društvenim problemima.

Ključne reči: konstruisanje, političke partije, penzioneri, starost, Srbija, višestranački sistem

Uvod

Članak, u širem smislu, predstavlja prilog proučavanju procesa konstruisanja *starosti* kao društvenog problema koji kontinuirano traje od sredine 19. veka do savremenog perioda. Uvođenje prvih penzija¹, i nešto kasnije formulisanje prvog starosnog kriterijuma² za sticanje prava na doživotnu naknadu či-

---

* Rad je rezultat istraživanja na projektu "Antropološko proučavanje Srbije – od kulturnog nasleđa do modernog društva" (ev. br. 177035) Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ Stupanjem na snagu *Uredbe o penzijama činovnika* 1841. godine.

² Do uvođenja starosnog kriterijuma prvi put dolazi 1861. godine kada stupa na snagu *Zakon o činovnicima građanskog reda*.

novničkog sloja onovremenog srpskog društva, ključna je međa u vremenu od koje kontinuirano traje proces sazdanja starosti kao društvenog problema, time najuže povezanog sa sferom rada (odakle potiče njegova veza sa nastankom i razvojem penzijskog osiguranja, penzionih fondova, penzionisanog sloja društva i penzionerskih organizacija), ali i sferom politike koja je direktno uticala na odvijanje potcrtanog procesa. Pored označenog, drugi tok procesa konstruisanja starosti kao društvenog problema moguće je pratiti kroz razvoj mreže za organizovano zbrinjavanje socijalno ugroženih pripadnika društva, nastale usled imperativa baratanja obuhvatnijim društvenim problemom *siromaštva* po okončanju Prvog svetskog rata³. Nasuprot prvom toku procesa konstruisanja starosti kao društvenog problema, čije izвориšte valja shvatiti kao izraz privilegovanosti činovničkog reda, potonji proces konstruisanja starosti kao društvenog problema posledica je potrebe pružanja pomoći svakovrsnim nevoljnicima među kojima su se našli i stari. Ono što je, međutim, za ovaj prilog proučavanju procesa konstruisanja starosti kao društvenog problema od suštinskog značaja jeste činjenica da su dva potcrтана potprocesa konstruisanja⁴ starosti kao društvenog problema uspela da savremenu "arenu", koju starost deli sa drugim društvenim problemima, načine sigurnim prostorom u kojoj starost mora biti razmatrana i u kategoriji resursa rastućeg političkog potencijala penzionera. Upravo ovaj potencijal, tj. njegovo konstruisanje, biće u fokusu ove studije pri čemu politiku, prema Naumoviću, valja razumeti kao sferu javnog delovanja u kojoj se posreduje između različitih interesa i u kojoj se odlučuje o pitanjima od značaja za zajednicu, ali i kao polje borbe za društvenu moć (Naumović 2009, 33).

Razlog za ovakvo usmeravanje izučavanja procesa konstruisanja starosti kao društvenog problema leži u činjenici da je starost kao sociokulturni fenomen, tokom gotovo dvovekovnog konstruišućeg perioda, bila u neposrednoj vezi s ukupnim unutrašnjim političkim, društvenim, ekonomskim i privrednim prilikama, kao i sa međunarodnim uticajima koji su oblikovali označene prilike u domaćim okvirima. Sve ovo za posledicu imalo je da starost u istorijskom sledu nije uvek priznavana kao pripadajuća istovetnoj dobnoj skupini⁵, baš kao što nije bila konstruisana ni kao društveni problem pripadajući svim društvenim strukturama⁶. Ona starost koja je konstruisana u okvirima radne

---

³ Domova za prihvatanje različitih kategorija ugroženih bilo je i ranije u izvesnoj meri, ali su oni bili mahom uboškog karaktera.

⁴ Koja su u višedecenijskom, pa i viševekovnom, odvijanju imala brojne preklapajuće tačke.

⁵ Odnosno onoj čiji bi početak podrazumevao određenje pomoću propisane godine u životu pojedinca.

⁶ Starost najpre biva priznata u okviru činovničkog reda. Poslednji koji stiču ovo pravo, tokom sedamdesetih i osamdesetih godina XX veka, jesu poljoprivrednici. Ka-

sfere i koja bi se zbog toga mogla označiti *penzionerskom starošću* lakše je, mada ne i bez otpora, zadobijala preko potrebni legitimitet za transfer u red društvenih problema. Na ovaj način, starost penzionisanog dela društva prestala je da bude isključivo ličnim problemom, a brojnost označene populacije načinila je i relevantnim učesnikom u političkom odlučivanju i ciljnom grupom oko čijih su se glasova nadmetali, i to i danas čine, različiti učesnici u političkom životu savremene Srbije. Analiza strategija i baratanja apostrofiranim resursom biće usmerena ka onim političkim grupama koje bi mogle biti označene kao *političke partije penzionera*, tj. ka partijama koje su nastojale da vlastiti politički potencijal profilisu kao penzionerski, imajući penzionere u nazivu organizacije, ali i ka analizi šireg političkog okvira čije su promene vodile nastanku označenih organizacija i političkih praksi.

Upotreba konstruktivističkog metoda u proučavanju političkog potencijala penzionera

Pokušaju da se odgovori na postavljeni zadatak, odnosno da se odgovori na pitanje na koje načine je politički potencijal penzionisanog dela društva konstruisan kao resurs, kroz aktivnosti političkih organizacija, biće pristupljeno putem dekonstruisanja označenog procesa konstruisanja. Procesu dekonstruisanja, ukratko, biće pristupljeno putem analize prema modelu *prirodne istorije* koji preporučuju dvojica društvenih konstruktivista Malkom Spektor i Džon Kicus, a koji su društvene probleme, u najkraćem, definisali kao: "aktivnosti grupa koje iznose tvrdnje o nanetoj nepravdi i zahteve upućene organizacijama, agencijama i institucijama, u vezi s određenim pretpostavljenim stanjima" (Spektor and Kitsuse 1973, 146)⁷. Postavljanje zahteva, prema dvojici autora, rezultat je delovanja aktivnosti neke grupe koja tumači neko pretpostavljeno stanje kao problem, dok postojanje određenog stanja ne podrazumeva prisustvo tog stanja u značajnoj meri ili njegov hronološki rast, nego pojavu pojedinaca ili grupa koje se žale na postojanje tih stanja i koji postavljaju određene zahteve u vezi s njima. Dati model, zapravo je, prerađena verzija originalnog analitičkog metoda koji je formulisao Herbert Blumer (Blumer 1971) i omogućava praćenje procesa konstruisanja tokom dužeg vremenskog perioda, što je u slučaju konstruisanja starosti kao društvenog problema od suštinske važnosti. Dvojica autora, dakle, određuju društvene probleme kao sled događaja, a ne kao statičke uslove, zbog čega i predlažu dati četvorofazni model u ko-

---

tegorija društva koja još nije stekla pravo na priznavanje starosti jeste ona koja je neosigurana i bez ikakvih primanja u starosti.

⁷ Što je jedan od ključnih zadataka i onih političkih organizacija koje nastoje da privuku penzionere u svoje redove.

jem svaku od faza karakterišu posebne dinamike ili procesi, različite vrste aktivnosti i dilema s veoma važnom napomenom da linearna progresija nije neophodna (Spector and Kitsuse 1973), što će na primeru problema izabranog za proučavanje biti moguće pokazati praćenjem smernica za istraživanje programiranih faza:

Prva faza podrazumeva nastojanje pojedinih grupa da odbrane postojanje određenih stanja, da ih definišu kao uvredljive, štetne i nepoželjne, zatim da obznane zahteve i podstaknu kontroverzu i time stvore javnu ili političku debatu. Druga faza je faza prepoznavanja legitimnog stava grupe od strane zvaničnih organizacija, agencija ili institucija, što može dovesti do pokretanja zvanične istrage, davanja predloga za reformu, ali i osnivanje tela koja bi odgovorila postavljenim zahtevima i tvrdnjama. Treća faza započinje kada dođe do ponovnog pojavljivanja zahteva i tvrdnji od strane grupe koja je nezadovoljna ustanovljenim procedurama, birokratskim rukovanjem žalbama i nemogućnošću postizanja poverenja kada se radi o procedurama. Poslednja faza, tj. četvrta faza nastupa u onom trenutku kada žalbena grupa odbije da primi odgovor na postavljene zahteve i tvrdnje ili kada dođe do potpunog izostajanja odgovora od strane agencije ili institucije. Kao rezultat tada se javljaju aktivnosti sa ciljem uspostavljanja alternative – paralelnih ili kontra–institucija kao odgovor na uspostavljenу proceduru koja ne zadovoljava žalbenu grupu... (Sektor i Kicus 1973; Milosavljević 2010, 169).

Zadržavanje na četvrtoj fazi⁸, kao onoj u kojoj se javljaju akteri koji deluju u okviru *alternativnog*⁹, među kojima je moguće prepoznati i različite političke partije¹⁰, poslužiće kao postupak za razumevanje šireg procesa konstruisanja starosti kao društvenog problema, ali i za odgovaranja na pitanje zbog čega je konstruisanje političkog potencijala najstarijih / penzionisanih građana najpre bio projekat bez uspeha, da bi danas poslužio kao jedan od argumenata za tvrdnju da je proces konstruisanja starosti kao društvenog problema, u određenim aspektima datog procesa, uspeo da bude potvrđen kao onaj koji je ostvario puni potencijal *prirodne istorije društvenog problema*. Prve tri faze, u najkraćem, moguće je posmatrati kao pripadajuće ranijem periodu ukupnog procesa konstruisanja u kojem je starost sazdana kao *krnji društveni problem*, u celini posmatran (Milosavljević 2013). Apostrofirana krnjost ogleđa se, najpre, u izostajanju sveobuhvata, tj. u činjenici da ni danas starosti svih populacijskih grupa nisu konstruisane kao društveni problem. Potom, u činjenici da se tokom prirodne istorije društvenog problema, u oba potprocesa konstruisanja, starost simptomatično "borila" za ponovno sticanje ranije dobijenog legitimiteta. I, najzad, u odstupanju od programiranog modela prirodne istorije

⁸ Ukupnog procesa dvovekovnog konstruisanja.

⁹ U odnosu na institucionalno.

¹⁰ Kada nisu deo vlasti.

društvenog problema,¹¹ pri čemu dato odstupanje može biti sagledano i kao potencijal za opstajanje društvenog problema budući da je u neprestanom procesu konstruisanja¹². Uočeno odstupanje od linearnog toka procesa konstruisanja, za antropološko proučavanje označenog procesa, od suštinskog je značaja budući da putem ukazivanja na odstupanje od programiranog metodološkog rešenja ima zadatak da potcrta najvažnije uzroke i pripadajuće posledice, koji su izraz lokalnih specifičnosti i njihovih uklapanja u šire okvire (Ista 2013).

Na primeru političkih partija, koje najotvorenije barataju političkim potencijalom penzionisanog dela društva tako je, najpre, bilo moguće uočiti njihovo formiranje kao alternative, ali i potonji prelaz iz alternativnog u institucionalno što proces konstruisanja čini istrajnim tokom¹³. Sledstveno tome, istrajna je i fluidnost definisanja starosti (nikada pripadajuća jednoj dobnoj odrednici). Ipak, ono što sa sigurnošću može biti rečeno jeste da je starost kao sociokulturna kategorija konstruisana, baš kao i pripadajući joj politički potencijal penzionera. On, međutim, ispoljava određene promene shodno svakoj promeni *referentnog okvira* izvan kojeg, prema konstruktivističkoj tvrdnji, nije moguće saznati svet koji se činom saznanja tog sveta i sam sazda (Stojnov 2001, 22). "Konstruktivizam", pritom, "predstavlja jedan metateorijski referentni okvir pomoću kojeg se mogu razumeti pojedinačni referentni okviri" (Isti 2001, 22), zbog čega je i odabran kao metod pogodan za odgovaranje na ovde postavljena pitanja. Preciznije, u kakvoj "areni" se ovaj proces odvijao u protekle dve decenije i koje su promene referentnog okvira uticale na konkretni društveni problem, kada se posmatra polje politike, pitanja su na koje će ovaj rad pokušati da ponudi odgovore.

Nastanak Socijalističke partije Srbije kao temelja za potonje konstruisanje političkog potencijala penzionera

Pre analize, koja je postavljena kao centralni zadatak ove studije, neophodno je osvetliti jednopartijske temelje na kojima je građeno višestranačje u Srbiji. Višedecenijsko izostajanje političke utakmice, tj. postojanje samo jednog političkog subjekta u zemlji rezultiralo je višestrukim problemima sa kojima će se suočavati domaće višestranačje. Kao jedan od njih, izdvaja se problem nedovoljno profilisanih političkih blokova (nasuprot vladajućem) čiji su se potencijali rasipali u mnoštvu malih partija koje su, prema Kovačeviću, brzo nastajale i nestajale. Veliki broj registrovanih političkih organizacija autor

¹¹ U najvećem broju slučajeva.

¹² Čime uspeva da izbegne "zamiranje", konstruktivističkim rečnikom izraženo.

¹³ Uvek zavisećim od ukupnih društvenih, političkih, privrednih i ekonomskih prilika unutar ili izvan prostora odabranog za proučavanje

je video i kao ispunjenje zadatka da se unese zabuna u onovremeno glasačko telo (Kovačević 2001, 78), koja je rezultirala rastakanjem političkih snaga. Ovakva situacija najviše je išla na ruku partiji koja je u svoje redove okupila gotovo čitav korpus rasformiranog Saveza komunista Srbije (SKS), tj. formiranog Socijalističkoj partiji Srbije spajanjem SKS i Socijalističkog saveza:

[...] posle propasti socijalizma u Rusiji i Istočnoj Evropi, Savez komunista Srbije, odlukom svog političkog rukovodstva menja ime. Ta odluka je motivisana saznanjem da u promenjenim okolnostima koje karakteriše odstupanje socijalizma na istorijskoj sceni stranka sa tim imenom neće imati uspeha. Zato radi legitimizacije na međunarodnom planu uzima ime koje ne izaziva negativnu konotaciju. A na unutrašnjem planu radi kamuflaže kod jednog dela biračkog tela i radi materijalne koristi pripaja sebi Socijalistički savez. Tom prilikom novformirana stranka nasledila je njihovu organizacionu strukturu, kadrove i imovinu, a dobrim delom i ideologiju (Vuković S. 2000, 3-4).

Izraženo u brojevima, prilikom formiranja SPS preregistrovano je 350.000 članova bivšeg SKS (*Stranke u Jugoslaviji*, Tanjug, 1990 prema Vuković S. 2000, 4), a promena političkog sistema bila je, zapravo, odluka vladajuće stranke, a ne promena sastava glasačkog tela, što je značilo da su: "komunisti [...] najvećim delom nastavili svoj angažman u SPS-u" (Mihailović 2002, 4). Ipak, promena političkog sistema, i pored toga što nije značila i promenu pristalica vladajuće partije (članstva, simpatizera, naklonjenih građana), prva je važna promenu referentnog okvira koja će uticati na formiranje preduslova za potonje konstruisanje političkog potencijala penzionera kroz političke partije penzionera. Ono što je na ovom mestu važno posebno naglasiti jeste i to da su savezi penzionera bili kolektivni članovi Socijalističkog saveza radnog naroda (Šuvaković 2011, 138-139), najmasovnije društvenopolitičke organizacije u SFRJ, a koja je bila pod direktnom kontrolom i dominacijom Saveza komunista te da su penzioneri, prevashodno, na ovaj način bili uklopljeni u polje političkog delovanja. Onako kako je SKS bio: "stvarni politički subjekt, a sve ostale organizacije (sindikati, omladinska i druga udruženja) samo njena beživotna senka" (Goati 1995, 199), tako je i posle uvođenja višestranačja vladajuća SPS zadržala isti odnos prema navedenim organizacijama, pri čemu ni organizacije penzionera nisu mogle biti izuzetak.

Drugi slučaj promene političkog sistema predstavlja rezultat izbornog dolaska na vlast druge političke stranke ili bloka političkih stranaka, kao i promenu stranačke organizacije velikog broja građana i sa tim u vezi promenu sastava stranaka. Takav slučaj kod nas se dogodio, upravo, 2000. godine kada dolazi do druge ključne promene referentnog okvira koji će omogućiti konstruisanje političkog potencijala penzionisanog dela društva kroz delovanje političkih partija penzionera, o čemu će biti posebno reči. Na ovom mestu, važno je još jednom naglasiti da svaka takva promena biva praćena i promenom socijalnog sastava članova političke stranke i njenih pristalica na izborima.

Poređenja radi, pobjednička SPS 1990. godine i pobjednička koalicija DOS 2000. godine u strukturi glasača imaju gotovo izjednačeno učešće radnika i lica sa srednjoškolskim obrazovanjem, dok se razlika svodi na to da je SPS 1990. godine pridobio više poljoprivrednika, a DOS 2000. godine više stručnjaka (opširnije u Mihailović 2002, 2-6). Međutim, iz navedenih podataka ne vidi se kakva je situacija sa učešćem penzionera u izbornom rezultatu, budući da su bili raspoređeni po kategorijama prema zvanju u kojem su ostvarili penziju, te su tako mogli pripadati kategoriji: poljoprivrednika, radnika, tehničara i službenika i stručnjaka; dok su kao *ostali/izdržavana lica* navođeni: učenici, studenti i domaćice. Prevagu na izborima, i u jednom i u drugom slučaju, doneli su, zapravo, radnici (Isti 2002, 6), upravo, ona kategorija stanovništva pod čijim okriljem starost, u najvećoj meri, krči put ka društvenom problemu i sa kojim će tokom svoje prirodne istorije više puta, na različite načine, ujedinjavati u problemu (više u Milosavljević 2013). Shodno tome, isto se može reći i za političko angažovanje penzionera:

Socijalistička partija Srbije u doba višestranačja ulazi kao radnička stranka (u njenom sastavu najviše je radnika, a i među radnicima to je stranka koja je najviše preferirana). Posle 1992, a naročito 1995. godine, SPS se transformiše u stranku radno neaktivnog stanovništva - penzioneri i domaćice, pre svih. I danas je to stranka penzionera, domaćica, starijeg dela stanovništva, onih najsiromašnijih, najmanje obrazovanih (Mihailović 2002, 7).

Ovakva slika pretaće da bude dominantna počev od 2008. godine kada SPS ulazi u sastav Vlade, baš kao i Partija ujedinjenih penzionera Srbije sa kojom više decenija ostvaruje značajna preklapanja. Ipak, ostanemo li još u periodu koji je označavan kao najteži u skorijoj istoriji, moguće je pronaći veći broj opisa koji najstarije tretiraju kao anahrone održavaoce nazadnog režima. Uporište za ove tvrdnje traženo je, upravo, u socijalnom sastavu SPS koji je počeo da se menja osipanjem članstva počev od 1996. godine. Sredinom devedesetih godina XX veka SPS postaje "pretežno ruralna stranka, stranka neobrazovanih, radno neaktivnih i najstarijih kategorija birača" (Slavujević 2005, 71-72), pri čemu struktura pristalica "ukazuje na sledeću pravilnost: slojevi i grupe utoliko više podržavaju SPS ukoliko su po svom položaju više upućene na državu" (Goati 1995, 203). Mnogobrojni primeri negativnog portretisanja penzionera politički vezanih za državu, iz datog vremena, nalaze se u onovremenoj opozicionoj štampi, a kao ilustracija može poslužiti članak "Reka koja teče", objavljen u nedeljniku *Vreme*:

Istog dana, dakle u četvrtak 27 jula, kada je naš drug savezni predsednik raspisao izbore, u Valjevu su se sastali penzioneri Srbije i dali besu da će najmoćniji i najpametniji državnik sveta i dalje biti naš dragi drug predsednik. Uz hladno predjelo, toplu čorbu, kombinovano pečenje i orkestar "Žića i tri mladića"[...] istorijski i posle celo-

dnevnog zasedanja odlučeno je da jedino tako mogu imati srećan život, lepu starost, redovne penzije i budućnost za svoju decu i ovu zemlju.

Za glavnim prestalom glavni dr Jovan Krkobabić, predsednik Saveza penzionera Srbije i, vele, predsednik Fonda penzijsko-invalidskog osiguranja. Krkobabić sitan, al' vidi se glavni[...] Bije kolce, Krkobabić ustade i stade k'o da je himna. Pa se do'vatiše mikrofona... Uto stiže predjelo, pažnja načisto popusti, žamor i zveckanje. Domaćin Žika slobodno konstatova da je ovo najveći skup penzionera u Srbiji, javiše da je nestalo vinjaka, da ga ima samo kod policije[...]

Doktor požele prijatnu zabavu[...] Dođe do uspešne odbrane, odbrane kojom je rukovodilo mudro rukovodstvo naše države, kojom je rukovodio Slobodan Milošević, jedan od najmoćnijih i najpametnijih državnika sveta. Tu svi odustaje od čorbe i predjela, svi udariše u grla i dlanove[...] I poveri drugovima da im predstoji vrlo važan posao, njih je milion i po, i oni su ta snaga koja će reći ko će biti predsednik Jugoslavije, oni će reći ko će držati vlast i kako će izgledati, zato svi treba da ustanu na noge i sve učine da bude kako treba, a kad tako bude imaće srećan život, lepu starost, redovne penzije, budućnost za decu i zemlju[...] I kaže da su penzioneri kao reka koja teče, uvek dolaze i odlaze, ali će ih uvek biti.¹⁴

Iz svega navedenog, jasno je da je dovođenje u vezu SPS i pripadnika starije generacije, s jedne strane, imalo višestruke negativne posledice prevashodno na one pripadnike društva koji su smatrani krivcima za održavanje nepovoljne političke i ekonomske situacije u zemlji (više u Milosavljević 2008, 83-108). Vladajući SPS, kako navodi Kovačević, deklarativno je pokušavala da pridobije sve starosne grupacije, ali je obavljanje vlasti omogućavalo da se donosu mere koje su bile usmerene ka zadovoljenju potreba penzionera (Kovačević 2010, 50)¹⁵, a pozicioniranje penzionera kao jedne od važnijih "briga" ondašnjeg SPS, kao i ukazivanje na sastav članova i glasača partije za koje se tvrdilo da pripadaju starijim kategorijama društva, dovelo je do stvaranja ideje o, gotovo, neraskidivoj vezi starijih tj. penzionera sa vlašću¹⁶. Označeni među-

¹⁴ Vreme 5. 08. 2000. br. 500, 16-17.

¹⁵ Pri čemu je jedna od njih podrazumevala i upad u platni sistem tadašnje savezne države kada je Srbija prisvojila gotovo milijardu i po ondašnjih nemačkih maraka da bi se isplatili penzije, ali i plate državnih službenika, pred prve višestranačke izbore 1990. godine (Kovačević 2010, 50). Prema rečima autora, javnost je saznavala o upadu od samih aktera tog događaja i navodi razgovor između Borisava Jovića, u to vreme predsednik Predsedništva SFRJ, sa predsednikom Izvršnog veća Srbije Stankom Radmilovićem koji je upad u monetarni sistem objasnio time da bi: "sigurno izgubili izbore da nisu isplatili plate i penzije" (Jović 1995, 241 prema Kovačević 2010, 50).

¹⁶ Međutim, valja imati u vidu i to da je SPS aktivno uticala na kasnije formulisanje političkog pitanja penzionisane populacije na način da je samostalno ili sa koalicionim partnerima doprinela formiranju i današnje političke scene. Reč je prevashodno o delovanju njenog današnjeg koalicionog partnera PUPS, čemu će biti posvećena posebna pažnja u daljem toku rada.

odnos, s druge strane, kao što je pokazano, uticao je na to da nije došlo do formiranja partije penzionera koja bi imala većeg uticaja u periodu devedesetih godina XX veka. Ovim se, međutim, lista razloga za neuspeh procesa konstruisanja odabranog za proučavanje ne iscrpljuje.

Politička marginalnost partija koje su okupljale penzionere krajem XX veka ili o neuspelom procesu konstruisanja političkog potencijala najstarijih

Iz prethodno iznetih činjenica o političkom delovanju penzionera u okviru dominantne političke organizacije devedesetih godina prethodnog veka sledi argument o marginalnosti penzionerskih političkih organizacija na domaćoj političkoj sceni. Uspostavljanje višestranačja dovelo je do formiranja na stotine političkih stranaka pa se, tako, među njima našlo i desetak stranaka koje su svoje delovanje usmerile ka najstarijoj populaciji koja je ostvarila pravo na penziju. Međutim, čak deset od njih dospelo je na *Spisak brisanih političkih stranaka* Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu. Na spisku stranaka koje nisu produžile svoje političko delovanje 2010. godine¹⁷, ma kako ono skromno bilo, našle su se: Demokratska socijalistička partija penzionera i invalida, iz Boljevca; Stranka penzionera Srbije, registrovana u Beogradu; Ujedinjena penzionerska stranka, iz Beograda; Ujedinjena penzionerska stranka Srbije, takođe iz Beograda; zatim Penzionerska stranka Srbije, iz Beograda; Penzionerska građanska stranka, iz Beograda; Srpska nacionalna socijalistička stranka radnika, nezaposlenih, penzionera i seljaka, takođe iz Beograda; Stranka radnika i penzionera, iz Novog Sada; Penzionerska radnička stranka Srbije, iz Odžaka i na kraju Stranka manjinskih akcionara, penzionera i nezaposlenih, iz Pančeva¹⁸.

Iz samih naziva ovih organizacija moguće je izvesti nekoliko važnih ključaka. Naime, među deset izbrisanih stranaka iz registra evidentno je da je polovina od njih u svojim nazivima imala isključivo penzionere kao one za čija su se prava zalagale i ka kojima su se orijentisale kao prema potencijalnim članovima. U ove stranke spadaju: Ujedinjena penzionerska stranka, iz Beograda; Stranka penzionera Srbije, iz Beograda; Ujedinjena penzionerska stran-

---

¹⁷ Njihovu sudbinu deli oko pet stotina drugih političkih partija koje nisu uspele da sakupe 10.000 potpisa, što je bio ključni uslov za preregistraciju. Međutim, opravdano je pretpostaviti da su politički život ove organizacije završile i pre nego je donet *Zakon o političkim strankama* ("Službeni glasnik RS", broj 36/09) maja 2009. godine, a koji je počeo da se primenjuje jula iste godine.

¹⁸ Spisak je bio dostupan na: <http://www.drzavnauprava.gov.rs/pages/article.php?id=1812,8.5.2011>

ka Srbije, iz Beograda, Penzionerska stranka Srbije, iz Beograda i Penzionerska građanska stranka, iz Beograda. Dakle, ovih pet stranaka izdvojilo je penzionisanog čoveka kao centralnog u mnoštvu drugih čiji su problemi uspeli da od individualnih ostvare transfer u društvene. Pored njih, na spisku nepreregistrovanih stranaka našle su se i one koje su, pored penzionera, zastupale prava i drugih slojeva društva čiji je položaj definisan kao onaj koji bi kao nepovoljan trebalo menjati (izraženo konstruktivističkom terminologijom). U njih spadaju sledeće stranke: Demokratska socijalistička partija penzionera i invalida iz Boljevca; Srpska nacionalna socijalistička stranka radnika, nezaposlenih, penzionera i seljaka iz Beograda; Stranka radnika i penzionera iz Novog Sada; Penzionerska radnička stranka Srbije iz Odžaka i Stranka manjinskih akcionara, penzionera i nezaposlenih iz Pančeva.

Uočljiva je, dakle, težnja da se u članstvo uključi širi sloj društva pronalženjem zajedničke niti koja ih ujedinjava u problemu. Radi se, naime, o pokušaju navedenih organizacija da učestvuju u procesu konstruisanja *siromaštva*, ispred drugih, kao društvenog problema različitih kategorija stanovništva, čime ovaj tok procesa, u datom trenutku, nastavlja da traje gotovo ceo vek¹⁹. Pad ekonomske moći, tako, viđen je kao centar oko kojeg će se okupiti ne samo penzioneri, nego i svi oni koji su činili neprikosnoveni deo društva čitavih decenija unazad. Zbog toga, ne čudi što se radništvo našlo na prvom mestu²⁰, a njima bivaju pridruženi i nezaposleni, invalidi, seljaci, pa i manjinski akcionari. Sve pobrojane kategorije doživljavaju naglo osiromašenje u vremenu koje je zbog ratnog okruženja i međunarodnih sankcija postajalo sve nesigurnije. Međutim, pobrojane kategorije stanovništva, ukupno gledano, predstavljaju ujedno i većinski sloj u društvu u kojem je trebalo konstruisati njihovo siromaštvo kao društveni problem. Navedene stranke, po datom kriterijumu, ne razlikuju se tako od drugih moćnijih političkih subjekata na političkoj sceni. Ono što ih, međutim, čini značajno drugačijim jeste nesposobnost ili nerešenosnost da artikuliraju pitanje nacionalnog, pa i nacionalističkog. Forsiranje socijalnih pitanja, u atmosferi postojanja političkih stranaka koje imaju isti fokus, ali i onih koje uspevaju da promoviraju nacionalno i/ili nacionalističko pitanje kao najvažnije i da iz njega izvedu sva druga, čine partije orijentisane ka penzionerima nedvosmisleno marginalnim, pri čemu se: "nacionalističkim može nazvati svako političko mišljenje i delovanje zasnovano na nacionalnom identitetu i čiji cilj barem neki politički akteri definišu kao nacionalni interes" (Ribić 2011, 47). Tako shvaćen nacionalizam bio je strateški upotrebljavan u su-

¹⁹ Ukoliko se uzme u obzir da se konstruisanje starosti kao društvenog problema pod okriljem *siromaštva* odvijalo počev od perioda nakon Drugog svetskog rata, najpre, kroz organizovano institucionalno zbrinjavanje (više u Milosavljević 2013).

²⁰ Čije osiguranje nakon Drugog svetskog rata, pa i osiguranje za slučaj starosti, tj. penzijsko osiguranje, zavređuje najveću brigu države.

kobima između političkih aktera u Srbiji od 1990. do 2000. godine (Ribić 2012, 133), dok su ključne strateške tačke, odnosno teme ovih konflikata, kako je Ribić ranije pokazao, bile: politička uloga najznačajnijih nacionalnih interesa civilnog društva²¹, odnos nacije i državnog uređenja, nacionalno jedinstvo i rat za nacionalne ciljeve (Ribić 2005).

Pored navedenog, važno je osvetliti još jedan od načina na koji je vladajuća SPS, uz brojčano dominantno radništvo, okupila i druge slojeve društva, pa i one najstarije, što je dodatno ometalo odvijanje procesa konstruisanja političkog potencijala penzionera kroz formiranje političkih partija njima okrenutih. U trenutku kada je SPS stupila na političku scenu, nasledivši ideologiju, članstvo i imovinu SKS, potencijalnim glasačima, kao i onima koji su već bili u njenim redovima, nudila je *sigurnost*,²² pored proklamovanog zalaganja za očuvanje socijalizma i tadašnje Jugoslavije (Mihailović 2002, 18). Otvaranje etape ekstremne nesigurnosti u celoj zemlji pogadalo je sve slojeve društva, a naročito one sa fiksnim primanjima, među koje su spadali i penzioneri. Biti na kraju, blizu kraja ili sa druge strane radne produktivnosti pojedincu, u najkraćem, ne ostavlja prostora za rizik. Igranje na "sigurnu kartu", nemanje predašnjeg iskustva učestvovanja u privrednoj utakmici koja nastaje kao posledica promene referentnog okvira, samo su neki od faktora koji su pored programskih slaganja mogli uticati na brzo formiranje velikog glasačkog tela SPS. Tako se dogodilo da je 1992, 1993. i 1997. godine izbore, takođe, dobija SPS u koaliciji sa: "[...] drugim nacionalističkim strankama. Dobitna kombinacija na ovim izborima bila je "bivši komunisti + novi nacionalisti", to jest "socijalistička sigurnost + nacionalizam"" (Mihailović 2001, 62; Mihailović 2002, 19). Kombinacija nacionalnog naboja i obećanja sigurnosti bili su ključni motivi-šći faktori najvećeg broja glasača, pa i onih najstarijih, kod kojih ne bi trebalo zanemariti ni iskustvo življenja u političkom sistemu, za čijeg se nastavljača upravo izdavala SPS, a koje se poklapalo sa vremenom njihove radne produktivnosti, time i socijalne sigurnosti. Ova tri faktora vezuju najstariju populaciju za najmoćnijeg političkog "igrača" i, zapravo, predstavljaju deo racionalnog postupanja onih koji se osećaju najugroženijima u vremenima koja su postajala sve napetija.

Masovna anksioznost izgrađena je, dakle, na realnim temeljima ekonomske krize i ratnog okruženja, koji su najteže pogadali delove društva sa nepromenljivim prihodima. Opšti uslovi u zemlji, a među njima najtežim se pokazao uzročno-posledični niz izazvan političko-ekonomskim sankcijama UN, doveli su u veoma težak materijalni položaj penzionisani deo društva koji je, za razliku od radno aktivnog sloja, imao još manji prostor za manevar, budući da

²¹"Misli se na Univerzitet u Beogradu, Srpsku akademiju nauka i umetnosti (SANU) i Srpsku pravoslavnu crkvu (SPC)" (Ribić 2012, 133).

²² O čemu govori i slogan "S nama nema neizvesnosti" (Slavujević 2005, 70).

je bio upućen gotovo isključivo na Fond penzijskog i invalidskog osiguranja koji je sve teže obezbeđivao sredstva za penzije. U ovakvoj klimi, političko orijentisanje penzionera ka onima koji nude sigurnost i ideološki nastavak stanja koje stariji pripadnici društva vrednuju kao povoljnije i sigurnije deluje opravdano. Zbijanje redova oko "jačeg" i "većeg" tako je posledica iščekivanja pozitivnog ishoda za one koji nisu u mogućnosti da preokrenu vlastitu nepovoljnu situaciju. Ovo je, ujedno, i jedan od razloga zbog kojeg promena referentnog okvira, nastala usled obnavljanja višestranačja devedesetih godina XX veka, nije potvrđena i u ostvarivanju četvrte faze *prirodne istorije* procesa konstruisanja u kojoj bi se odvijalo samostalno delovanje penzionerskih političkih organizacija sa znatnijim uticajem, nego je politički potencijal penzionera pripao vladajućoj SPS.

Zenit političkog delovanja partija penzionera ili o uspelom procesu konstruisanja političkog potencijala najstarijih glasača nakon druge promene referentnog okvira

Nakon osvetljavanja procesa koji je vodio okupljanju penzionera oko vladajuće stranke, valja rasvetliti i nastanak i strategije PUPS-a kao stranke koja se okrenula penzionerima kao ciljnoj grupi kada se radi o članstvu i, još važnije, glasačkom telu, nakon što su stvoreni uslovi za to. Razloge zbog kojih je tek 2005. godine formiran PUPS, kao partija koja beleži konkretne političke rezultate, i na čije čelo dolazi Jovan Krkobabić, pre toga predsednik Saveza penzionera Srbije, moguće je tražiti upravo u promenjenoj političkoj slici Srbije na kojoj uticaj ranije dominantne SPS prestaje i kada političko organizovanje penzionera dodatno biva potpomognuto zaoštavanjem socijalnih prilika usled privatizacije koja se odvija u tom trenutku. Međutim, veza između dva označena, sada oba, politička činioca nije raskinuta ni do današnjih dana i ponovo biva čvrsto potvrđena formiranjem Vlade 2008. godine, kao i četiri godine kasnije, što potvrđuje istrajnost označenog procesa konstruisanja.

Penzionerske partije, pre PUPS-a, osnovane su i u Sloveniji i Hrvatskoj. Najstarija je Demokratska stranka penzionera Slovenije formirana 1990. godine koja samo dve godine kasnije stiče parlamentarni status. Hrvatska stranka umirovljenika osnovana je 1996. godine, ali tek 2003. godine postaje parlamentarnom partijom. Najmlađa među penzionerskim partijama na prostoru bivše Jugoslavije, sa ostvarenim političkim uticajem, upravo, jeste PUPS. Osnovana je maja 2005. godine kao, kako se navodi:

Odgovor časnih građana na opštu društvenu i političku atmosferu u Srbiji, odgovor građana svesnih prošlosti i mogućnosti njihovog uticaja na sadašnjost i budućnost, onih građana koji duboko veruju da se uz njihov angažman, uz jasnu viziju, mogu

ostvariti ciljevi koji vode ka prosperitetu društvene zajednice i poboljšanju položaja svakog pojedinca u toj zajednici.²³

Međutim, od uspostavljanja višestranačja u novijoj srpskoj istoriji PUPS nije jedina partija koja u svom nazivu ima i ovu mnogobrojnu kategoriju društva. Partija koja okuplja najstarije a koja je, uz PUPS, jedina uspela da "preživi" brisanje iz Registra političkih stranaka jeste politička stranka lokalnog karaktera *Udruženi penzioneri i socijalna pravda* (UPISP). Partija je osnovana juna 2007. godine u Novom Sadu s ciljem sprovođenja akcija usmerenih ka, kako se navodi²⁴, poboljšanju socijalnih uslova života penzionera i svih socijalno i materijalno ugroženih Novosađana²⁵.

Kao što je već rečeno, pažnja daljeg toka rada biće usmerena ka PUPS, tj. ka strategijama koje je razvila. Insistiranje na tome da penzioneri čine tzv. bazu, a da je partija u međuvremenu prerasla u, kako se navodi, opštenarodni pokret koji danas okuplja 280.000 članova²⁶, svedoči o tome da se radi o partiji koja, kao i većina drugih, teži ka tome da proširi uticaj u svim društvenim grupama. Naime, u programskom smislu, stranke se sve manje obraćaju nekoj od društvenih grupa, a sve više nastoje da izraze neke "opšte društvene težnje", "interese svih građana" na šta je već upućeno kao na trend osnivanja "sveobuhvatnih partija" o kojima piše Goati (Mihailović 2002, 4). Radi se, naime, o strategiji koju, uglavnom, imaju sve savremene političke organizacije, tj. o težnji da se politička organizacija profiliše na takav način da u svim slojevima društva ima glasačko telo što bi moglo da se poistoveti sa potrebom stvaranja *bezdobnog glasača*. Sa druge strane, posezalo se i za ujedinjavanjem u problemu sa drugim brojčano ubedljivim slojevima društva koji dele istu nepovoljnu poziciju, poput radništva. Međutim, to nije bilo dovoljno da bi se oformio politički blok penzionera koji bi za sebe izdejstvovao uticajno mesto na političkoj sceni.

Strateško uklapanje u oprobani obrazac vidi se i na primeru slogana koji, opšte uzev, "iskazuju one elemente identiteta koje partije ili kandidati žele da učine prepoznatljivim i prihvaćenim elementima svoga imidža i pozicioniranja u višedimenzionalnom prostoru partijske scene" ili mogu iskazivati "političke ciljeve kojima žele da pojačaju motivaciju pristalica za određeni politički angažman i da ih mobilišu u konkretnim političkim akcijama" (Slavujević 2005, 48). Slogan za izbore 2007. godine, koji je glasio "Iskustvo i energija", tako je obuhvatao sve one kojima se kao članovima i glasačima teži, dok slo-

²³ Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/index.asp?pageid=A2>

²⁴ Dostupno na: <http://upisp.org.rs/>

²⁵ Kako se radi o lokalnoj partiji, pretežno humanitarnog karaktera, na ovom mestu neće biti više reči o njoj.

²⁶ Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/index.asp?pageid=A2>

gan "Partija časnih ljudi" upućuje na gubljenje bilo kakvih dobnih kategorija među njima, čime je trebalo potvrditi suvlasništvo nad širim društvenim problemom od onog koji obuhvata stare ili, još uže, penzionere. Pretenzija ka potcrtanom suvlasništvu nad društvenim problemom vidljiva je i u delu Programa²⁷ koji se odnosi na državu i njene institucije. Kao osnovni zadatak delovanja PUPS naveden je doprinos efikasnijem organizovanju pravne države... Partija se, dalje, zalaže za stvaranje demokratske države srpskog naroda i svih građana koji žive u njoj, države u kojoj će ljudska prava biti neotuđivi deo svakog pojedinca i činiti temelje države. Međutim, upadljivo je da se pri nabranjanju ljudskih prava, poput: jednakosti građana pred zakonom, ravnopravnosti položaja svih građana bez obzira na: "nacionalnu pripadnost, rasu, veru, pol, jezik, imovno stanje i političko uverenje" izgubila ravnopravnost "bez od-bira na" starost što ostavlja utisak da se na starost kao resurs ne računa, tj. da se pravi razlika između penzionera i starih, čak i onda kada se u ukupni broj penzionera uračunaju i starosni penzioneri, koji svi zajedno tvore korpus od milion i više stotina potencijalnih glasača. Zbog toga je za ovu studiju važno ukazati i na onaj deo Programa koji se odnosi na Penzijsko i invalidsko osiguranje u kojem je jasno ispoljena vaza sa starošću kao resursom u delu u kojem se odnosi na starosne penzije. Naime, Penzijsko i invalidsko osiguranje PUPS posmatra kao deo socijalne politike u širem smislu, kako se navodi, na dva načina: kao polje stečenih prava i kao "eventualna nova rešenja". Penzija je, tako, stečeno lično pravo i ekonomska kategorija. Radi se o pravu na: "starosnu, invalidsku i porodičnu penziju, na usklađivanje penzije ili očuvanje njene realne vrednosti, prava na tuđu negu i pomoć; prava na telesno oštećenje i prava na društveni standard penzionera..."²⁸ Uspostavljanje novog sistema penzijskog i invalidskog osiguranja, ili "temeljna reforma postojećeg", ocenjeno je, dalje, kao kompleksan i društveno odgovoran zadatak, a PUPS je viđen kao onaj akter koji će se zalagati za utemeljen, moderan, efikasan, stabilan, ekonomski održiv i socijalno pravedan sistem. Označena polja delovanja čine se bazičnim i kod njih se često ističe argument brojčane uverljivosti političkog potencijala onih čija prava PUPS zagovara. Moć stranke, naime, često se nastoji izjednačiti sa brojem koji okuplja sve kategorije penzionera, uz obavezno predstavljanje svih penzionera kao sigurnih izbornih glasova partije u čijem se nazivu nalaze, o čemu će još biti reči.

Zanimljivo je i to da je u delu Programa koji je orijentisan ka obrazovanju i nauci izostalo zalaganje za celoživotno obrazovanje (Lifelong learning – LLL), tj. za onaj vid obrazovanja koji daje jednaku šansu za sticanje znanja svim starosnim kategorijama društva, pa i najstarijim, neophodnog za zadovoljavanje potreba savremenog tržišta rada (više u Milosavljević i Milenković 2011, 147-

²⁷ Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/images/vesti/program.pdf>

²⁸ Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/images/vesti/program.pdf>

178). Međutim, potreba za povezivanjem PUPS s interesima mladih, sa druge strane, čini i deo strategije koja bi ovu političku organizaciju trebalo da pozicionira kao naprednu, okrenutu budućnosti i atraktivnu za nova pokolenja, istovremeno čineći simboličku distancu od "baze" tj. najstarijih za koje se često tvrdi da nisu jedini koji su okupljeni pod ovim partijskim barjakom.

Zarad boljeg razumevanja programirane strategije delovanja, iz Statuta²⁹ stranke biće izdvojeni pojedini članovi koji doprinose razumevanju orijentacije PUPS-a, ali i vezanosti za korene iz kojih je nastala. Članom 2. PUPS je politička, samostalna i dobrovoljna organizacija čiji su osnovni ciljevi i delatnosti usmereni na: zaštitu Ustavom i zakonima utvrđenih prava penzionera i svih socijalno ugroženih građana, poboljšanje njihovog materijalnog i socijalnog položaja i njihovog dostojanstva u društvu; oporavak i stabilni razvoj nacionalne ekonomije na principima tržišne privrede; zaštitu prava zaposlenih; izgradnju društva socijalne pravde i solidarnosti za sve građane; izgradnju pravne države na demokratskim osnovama i vladavini prava; potpunu i ravnopravnu zdravstvenu zaštitu građana; usavršavanje sistema obrazovanja, nauke, kulture, sporta i umetnosti, dostupnih svima; zaštitu životne sredine; razvoj poljoprivrede i unapređenje uslova života na selu; odbranu, bezbednost i celovitost zemlje; zaštitu lične i imovinske sigurnosti građana i na unapređivanje saradnje sa susednim državama, drugim državama i međunarodnim organizacijama na ravnopravnim osnovama. Ovim pregledom dobija se jasniji uvid u polje željenog uticaja, tj. u namere o suvlasništvu nad širokim spektrom društvenih problema čime partija šalje jasnu poruku o neprihvatanju marginalizovanog položaja, bez obzira na jačinu položaja drugih aktera u političkoj "areni" i izostanku tradicije samostalnog delovanja kao garanta njenog uticaja. Dalje, članom 3. PUPS se obavezuje na saradnju sa drugim organizacijama u zemlji i političkim organizacijama u drugim državama, s udruženjima građana, "u prvom redu sa Savezom penzionera Srbije i drugim organizacijama penzionera, u skladu sa programskim dokumentima PUPS". Član 117. propisuje da je sva imovina PUPS nedeljiva i da njome raspolaže i upravlja Predsedništvo s tim da u slučaju prestanka rada član 119. garantuje da sva imovina PUPS prelazi u vlasništvo Saveza penzionera Srbije čime se zatvara "krug" onih koji dele iste interese i koji ne prestaju da predstavljaju celinu bez obzira na sve izmene referentnog okvira.

Sa ovakvim programskim usmerenjem i odredbama Statuta, koji nedvosmisleno potvrđuju orijentaciju partije ka svim slojevima društva, PUPS je dočekaio izbore 2012. godine na kojima je nastavljen parlamentarni život partije. Ipak, ključna međa u vremenu u označenom procesu konstruisanja odnosi se na učešće PUPS na izborima 2007. godine i ulazak u Vladu godinu dana kasnije. Prvi izbori na kojima je učestvovao PUPS bili su Vanredni izbori za na-

²⁹ Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/images/vesti/statut%20PUPS.pdf>

rodne poslanike, raspisani 21. januara 2007. godine. Strateško ujedinjavanje podrazumevalo je stavljanje PUPS-a na listu Socijaldemokratske partije Nebojše Čovića, koja je nastala ujedinjavanjem Socijaldemokratske partije i Demokratske alternative, kao i Socijalističke narodne stranke a koja je bila otepljeno krilo Socijalističke partije Srbije (Jovanović 2007, 140). Ovo integrisanje bilo je krunisano dobijanjem 125.342 glasa (isti 2007, 156), odnosno osvajanjem 3,11% glasova što, ipak, nije bilo dovoljno za osiguranje mandata u Narodnoj skupštini³⁰. Međutim, sama kampanja bila je takva da se uklapala u programsku orijentaciju datog političkog korpusa. Vođenjem tzv. pozitivne kampanje³¹, te partije su putem masovnih skupova, ali i ciljanim obraćanjem anirale pojedine socijalne grupe, kao što su "mladi, stari, penzioneri, poljoprivrednici, itd.", dok su poruke bile orijentisane ka tri teme: ekonomskim i socijalnim problemima, rešavanju statusa KiM, pridruživanje EU (Isti 2007, 142). Upravo na one na koje je i PUPS, sa partnerima, polagao pravo. Koalicioni partneri, ukoliko, protivili su se nezavisnosti Kosmeta i zagovarali priključivanje zemlje EU, dok je kampanja bila bazirana na obraćanju penzionerima kao kategoriji za koju se procenjivalo da u ukupnom broju stanovništva učestvuje sa 1,5 miliona (Isti 2007, 148), što je vodilo jasnom izjednačavanju ove cifre sa brojem glasača koalicije. Pored toga što su se usmerili ka penzionerima, bilo je uočljivo i "posezanje" za glasovima radnika. Uz obećanje novog *Zakona o penzijsko-invalidskom osiguranju*, koji bi garantovao mesečno usklađivanje penzija sa rastom zarada i troškova života, tražena je i kapitalizacija Penzionog fonda, ali i donošenje novog *Zakona o radu* koji bi više štitio prava radnika i obavezivao na dijalog sindikata poslodavaca i Vlade (Isti 2007, 148). Ovako široko zahvatanje socijalnih pitanja, ukoliko, trebalo je da osigura poziciju aktivnog učesnika u rešavanju problema različitih kategorija društva, ne nužno najstarijih, iako je njihov broj bio viđen kao garancija koalicionog političkog projekta.

Izbori iz 2007. godine, i pored toga što nisu uveli PUPS i koalicione partnere u Vladu, ostaju važni kao oni na kojima se partija prvi put pojavila i ostvarila rezultat koji joj je omogućio da nastavi političko delovanje. Već na narednim Vanrednim izborima za narodne poslanike u Narodnoj skupštini RS 2008. godine na izbornoj listi SPS našao se i PUPS, kao i Jedinstvena Srbija (JS). Osvajanjem 7,58% glasova, odnosno 313.896 glasova, otvoren je i iskorišćen veliki potencijal koji je podrazumevao formiranje Vlade od strane Koalicije za Evropsku Srbiju, koalicije SPS-PUPS-JS i Mađarske koalicije, što je omogućila ranija promena izbornih jedinica (Vučićević 2009, 201-202).

Neke od promena izbornog sistema, kojih je od ponovnog uspostavljanja višestranačja u Srbiji bilo ukupno četiri, odnosile su se, upravo, na izborne je-

³⁰ Za šta im je nedostajalo manje od 2%.

³¹ U većini slučajeva.

dinice, zbog čega će im na ovom mestu biti usmerena izvesna pažnja. Prvi izbori održani su po dvokružnom većinskom izbornom sistemu 1990. godine, dok 1992. godine biva uveden proporcionalni izborni sistem koji je podrazumevao devet izbornih jedinica. Među autore koji se slažu u oceni da uvođenje izbornih jedinica direktno utiče na izborni rezultat jeste i Đukanović koji ističe da je to: "[...] odgovaralo tada vladajućoj Socijalističkoj partiji Srbije, da putem uvođenja novih izbornih jedinica "razbije" pojedina uporišta opozicije" (Đukanović 2006, 524). I naredni izbori, održani 1993. godine, bili su održani prema istom izbornom Zakonu, dok je povećanje broja izbornih jedinica sa devet na dvadeset devet usledilo 1997. godine³². Konačno, *Zakon o izboru narodnih poslanika*, koji je važio na izborima 2000. godine, kada i dolazi do preokreta na srpskoj političkoj sceni, tj. do preuzimanja vlasti Demokratske opozicije Srbije, kao i 2003. godine, uvodi najveću novinu – proporcionalni izborni sistem, koji je podrazumevao cenzus od 5%, dok celokupna teritorija Republike Srbije, prema navedenom Zakonu, postaje jedna izborna jedinica. Visok cenzus, kao posledicu imao je udaljavanje od parlamenta brojnih političkih partija manjinskih etničkih zajednica i manjih političkih partija (Isti 2006, 524-525). Izborni ciklusi iz 2007. i 2008. godine zadržali su isti izborni model, po kojem je broj izbornih okruga sveden na jednu izbornu jedinicu organizovanu na nacionalnom nivou. Međutim, ukidanje izbornog cenzusa za stranke nacionalnih manjina bila je novina koja se, između ostalog, značajno odrazila i na današnju političku situaciju, tj. na ulogu PUPS u njoj. Radi se, naime, o tome da je ova partija učestvovala u formiranju Vlade uz pomoć koalicionih partnera na sledeći način: "koalicija Za evropsku Srbiju i koalicija SPS-PUPS-JS ne bi mogli da formiraju Vladu samo uz pomoć manjinskih partija (u ovom slučaju Mađarske koalicije), već bi im bila potrebna podrška i LDP-a" (Vučićević 2009, 202). Drugim rečima, nepostojanje cenzusa za partije nacionalnih manjina direktno je vodilo boljem pozicioniranju PUPS-a u vladajućoj koaliciji nego da je u nju, umesto Mađarske koalicije, ušla LDP koja je mogla postaviti veće zahteve. Ovo situacijsko pojednostavljenje prekomplikovanog političkog stanja³³ rezultiralo je time da partija koja je programski orijentisana na penzionere prvi put uđe u Vladu i istovremeno predstavlja početak zenita političkog delovanja penzionerskih političkih organizacija, od njihovog uspostavljanja do danas. Da je ostao stari izborni sistem, koji je podrazumevao 29 izbornih jedinica, među najvećim gubitnicima bili bi, upravo, partneri u koalicija SPS-PUPU-JS, jer bi sa 7,58% osvojenih glasova mogli

---

³² Izbore je te godine bojkotovao veliki broj opozicionih stranaka, pa su SPS i njeni koalicioni partneri, Jugoslovenska levica i Nova demokratija, uspeli da zadrže politički primat.

³³ Višemesečni pregovori o formiranju Vlade samo su jedan od pokazatelja komplikovanosti domaće političke scene.

dobiti 3,6% mandata, umesto 8%, tj. 20 mandata (Isti 2009, 203), s tim da je PUPS-u pripao jedan mandat.

Ulazak u Vladu osigurao je i praktično delovanje PUPS i pokušaj nametanja kao koalicionog partnera sa ogromnim koalicionim potencijalom, koji se temeljio na broju penzionera u Srbiji. Nepristajanje Partije da bude pozicionirana na marginu bilo je jasno uočljivo i iz javnih istupanja funkcionera. Ono što se gotovo nikada ne izostavlja jeste podatak da u Srbiji živi 1.650.000 penzionera i da je to najveće biračko telo i najjača politička snaga u Srbiji, koja bi to i mogla biti da se ne previđa heterogenost te grupacije i po političkom opredeljenju, ali i po tome što u sastav penzionera ulaze, pored starosnih, i invalidski i porodični penzioneri koji, aproksimativno, čine polovinu izražene cifre.

Ono što, međutim, snažno karakteriše PUPS jeste i činjenica da se ne radi o partiji sa posebnim ideološkim nabojem, te da je saradnja sa drugim partijama i moguća i poželjna. Upravo ovo svojstvo partije predstavlja pravi koalicioni potencijal nasuprot sumnjivom broju potencijalnih glasača izvedenog iz ukupnog broja penzionera. Tako se i dogodilo da aktuelnu Vladu formiraju stari saradnici sa SNS kao novim partnerom. Još u predizbornoj kampanji za narodne poslanike Narodne skupštine PUPS je isticao da bez njih "nema vlasti"³⁴, što se ispostavilo kao dobra prognoza budući da je SNS osvojio 940.659 glasova tj. 24,04%, i ukupno 73 mandata, dok je koalicija SPS-PUPS-JS osvojila 567.689 glasova, odnosno 14,51%, i 44 mandata³⁵. Na koji način bi dalje mogao da se odvija proces konstruisanja, tj. na koji bi se način PUPS mogao ponašati, možda je moguće sagledati kroz deo intervjuja, pod naslovom "Ne preglasavajte me!", koji je Jovan Krkobabića dao *Večernjim novostima* 14. januara 2011. godine. Odgovor na pitanje da li veruje u opstanak koalicije SPS-PUPS-JS, glasilo je:

Nisam religiozan i ovde se ne radi o verovanju u nešto. Sve koalicije, pa i ova, nastale su iz određenih interesa, a interesi su promenljiva kategorija. Zato ovo i nije pitanje vere, već sposobnost koalicionih partnera da u skladu sa vremenom i interesima odgovorno usaglašavaju i definišu svoje odnose prema realnom kapacitetu svakog od partnera.³⁶

Današnji ishod političkih kretanja ili "realni kapacitet" doveo je do toga da vodeća ličnost PUPS-a Jovan Krkobabić bude drugi put potpredsednik Vlade, ali i ministar rada, zapošljavanja i socijalne politike. Ovim je neosporno da je PUPS uspeo da se nametne kao jedan od ključnih aktera u rešavanju socijalnih

---

³⁴ Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/index.asp?pageid=A36&vest=236>

³⁵ Dostupno na: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina/narodna-skupstina-u-brojkama.1737.html>

³⁶ Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/index.asp?pageid=A36&vest=127>

pitanja, pa i onih koja se odnose na najstarije građane kao i penzionere u užem smislu.

Proces konstruisanja političke moći penzionisanog dela društva, jasno je, i dalje traje. Ono što je, takođe, izvesno jeste i to da je kroz ovaj proces, između ostalih, konstruisana starost – *penzionerska starost* – kao resurs, kako za najstarije pripadnike društva u političkoj utakmici, ali i ne samo u njoj, tako i za političke aktore koji ga prisvajaju kao pripadajući. Važnost ovog međuodnosa, za ukupni proces konstruisanja starosti kao društvenog problema, ogleda se u tome da je malo verovatno da će starost izgubiti svoje mesto u "areni" koju deli sa drugi društvenim problemima. Ono što se, međutim, ne može sa sigurnošću tvrditi jeste ko će biti učesnici u daljem odvijanju procesa budući da je analizirani primer pokazao da je dvodecenijski period dovoljan i za nestajanje i za nastajanje ključnih političkih nosilaca, odnosno suvlasnika nad konkretnim društvenim problemom.

Završna razmatranja

Među zaključcima koji se odnose na potvrđivanje starosti kao resursa, u ovom slučaju kroz politički potencijal penzionisanog dela društva, važno je potcrtati to da su *najznačajnije promene bile omogućene, pa i dozvoljene, promenama referentnih okvira u odnosu na koje je ovaj potencijal mogla da "postoji"*. Promene referentnih okvira, ukratko, vodile su mogućnosti da se *penzionerska starost iz reda ličnih i/ili porodičnih problema transformiše u red onih koji se definišu kao društveni, u užem smislu kao politički*. Referentni okviri koji će dozvoliti saznavajuće, u pojedinim slučajevima i finalne, faze u ukupnom procesu konstruisanja starosti kao društvenog problema, u najkraćem, mogu se okarakterisati kao oni okviri koji su u direktnoj vezi sa državnim uređenjima. Kada se radi o konstruisanju političkog potencijala penzionera prva važna promena referentnog okvira odnosila se na uvođenje višestranačja i njegov razvoj u uslovima raspada zemlje tokom kriznih devedesetih godina XX veka. Drugu važnu promenu referentnog okvira moguće je vezati za period od 2000. godine kada prestaje politička dominacija Socijalističke partije Srbije.

Obnavljanje višestranačja, koje se u Srbiji dogodilo 1990. godine, dovelo je do "bujanja" političkih partija na domaćoj političkoj sceni, a mesto među njima našle su se i političke partije penzionera. Njihova pojava, međutim, nije bila u stanju da neutrališe opšti utisak da su ove političke snage bile isuviše slabe da bi uspele da zastupaju probleme penzionera u čije ime su formirane. Marginalnost koja ih je karakterisala nije počivala na pukom broju političkih stranaka koje su imale ambiciju da promovišu politički potencijal penzionera i da zastupaju njihove interese, nego na neuspehu da konstruišu probleme ove

populacije kao društvene i/ili političke probleme. Njihov uticaj bio je do te mere skroman da nisu "preživeli" brisanje iz Registra političkih stranaka 2010. godine, čak ni kada su strateški posezale za ujedinjavanjem u problemu sa drugim slojevima društva, poput radništva, seljaštva, nezaposlenih i invalida kod kojih se siromaštvo potvrdilo kao ključna karakteristika u označenom kriznom periodu. Siromaštvo se, tako, javlja kao integrišući element ka kojem se usmerava delovanje penzionerskih partija iz perioda devedesetih godina, kao faktor prepoznavanja i kao strateški odabrana karakteristika koja spaja, po mnogo čemu, različite pripadnike društva. Ipak, i pored masovnosti onih ka kojima su bili orijentisani, konkretni politički programi nisu uspeali da zažive, s tim da njihov neuspeh da konstruišu politički potencijal penzionera nije značio poništavanje svake veze između starosti i politike. Zalog datoj vezi čine jednopartijski temelji na kojima je građeno višestranačje u Srbiji.

Preduslovi za konstruisanje političkog potencijala penzionera, kroz kasnije delovanje političkih partija penzionera kao samostalnih organizacija, vezuju se za uvođenje višestranačja i činjenicu da SPS nastaje spajanjem SKS i SSRNS, s tim da su potonjem savezi penzionera pripadali kao kolektivni članovi. Ova okolnost, najpre, rezultira tima da su penzioneri okupljeni oko svojih saveza bili uključeni u političko delovanje u okrilju vladajuće SPS, kao i izrazitom marginalnošću onih partija koje su pokušale da artikulišu penzionersko pitanje kroz ujedinjavanje u problemu sa drugim ugroženim skupinama društva. Međutim, kao dodatne razloge zbog kojih je SPS uspela da "ugradi" penzionere u svoje redove valja nabrojati i to da ondašnje političke partije penzionera nisu uspele dovoljno ubedljivo da formulišu nacionalno, pa i nacionalističko, pitanje oko kojeg se odvijala politička borba tokom devedesetih godina. Ostajanje u domenu socijalnih problema, međutim, činilo ih je neatraktivnim i iz još jednog razloga. Naime, "igranje na kartu" nudenja sigurnosti najugroženijim slojevima društva među kojima su se našli i penzioneri, SPS je dodatno uspela da privuče najstarije pristalice, ostavljajući partije koje su bile ka njima orijentisane bez članstva i realne političke moći.

Sledstveno tome, kao jedan od zaključaka moguće je naglasiti to da je SPS imala značajnog uticaja na položaj starog čoveka na domaćoj političkoj sceni. Hronološki stariji uticaj odnosi se na negativno etiketiranje starijih učesnika u političkom odlučivanju, kao i neostavljanje prostora za konstruisanje političkog potencijala penzionisanog dela društva kroz političke partije penzionera. Skoriji uticaj nastaje nakon druge promene referentnog okvira počev od 2000. godine. Dolazak na vlast opozicionog bloka partija, najpre, neutralisala je političku moć SPS usled čega se 2005. godine javljaju uslovi za formiranje PUPS kao partije koja će prva uspeti da ostvari politički uticaj. Međutim, gubljenje ranijih političkih pozicija SPS-u nije bio dovoljan uslov da bi politički potencijal penzionera bio konstruisan kao resurs. Promenjene okolnosti, koje su podrazumevale dodatno zaoštavanje socijalnih pitanja usled privatizacije,

kao i rešenost partije da se nametne kao jedna od onih koja će se posvetiti rešavanju tri ključna pitanja u zemlji, među koje su spadali: ekonomski i socijalni problemi, rešavanje statusa Kosova i Metohije i pridruživanje EU, od PUPS-a su načinili organizaciju čiji program uspešno balansira između socijalnih i nacionalnih pitanja.

Sve ovo vodilo je ostvarenju drugog, ranije potcrtanog, uticaja SPS na konstruisanje političkog potencijala penzionisanog dela društva. PUPS delom nastaje zahvaljujući umanjenom uticaju SPS posle 2000. godine, međutim, ova partija postaje relevantnim političkim činiocem, upravo, kroz koalicionu saradnju sa "preporođenom" SPS, usled čega dolazi i do delimičnog preinačenja isključivo negativnog poimanja penzionerskog učešća na političkoj sceni, nasledenog iz prethodnog perioda.

Apostrofiranje koalicionog potencijala PUPS, na ovom mestu, važno je iz dva razloga. Skretanje pažnje na to da se radi o partiji koja nema izrazito jak ideološki naboj može da posluži kao odgovor na pitanje zbog čega uspeva da taj potencijal ostvari na način da dva puta učestvuje u formiranju Vlade za poslednjih pet godina, zajedno sa različitim koalicionim partnerima. Međutim, za ovo istraživanje, podjednako je važno skretanje pažnje i na to da se pravi koalicioni potencijal, upravo, nalazi u slabijoj ideološkoj profilisanosti, a ne u ukupnom broja penzionera kao potencijalnih glasača partije. Ukratko, u proglašavaju penzionera najvećim biračkim telom i najjačom političkom snagom u Srbiji, valja videti pokušaj da se ovaj resurs prikaže kao, isključivo, pripadajući PUPS-u što, svakako, nije moguće potvrditi, ali jeste moguće upotrebiti u političkom manevru.

Međutim, za razumevanje problema koji se razmatra u ovoj studiji, važno je ukazati i na to da glasački potencijal penzionera, kao brojčano ubedljivog sloja društva, može voditi njihovom boljem pozicioniranju kako na političkoj, tako i na opštedruštvenoj mapi. Tako, superiornost u broju ujedinjenih različitih kategorija penzionera, s jedne strane, služi interesima političkih grupa koje ih vrbuju kao glasače, dok sa druge strane može voditi i ostvarenju interesa označene populacije. Iz navedenog je moguće uputiti na dve pozitivne implikacije. Jedna je pozitivna za partiju penzionera i ogleda se u tome da je Jovan Krkobabić, kao čeona figura partije, drugi put potpredsednik Vlade i aktuelni ministar rada, zapošljavanja i socijalne politike, čime partije potvrđuje pravo "prečeg vlasništva" nad socijalnim problemima koji pogađaju i najstarije pripadnike društva. Druga pozitivna implikacija pripada, upravo, najstarijima i odnosi se na to da njihov politički potencijal može služiti kao jedna od ključnih prepreka za eliminisanje starosti iz reda društvenih problema.

Činjenica da se oko ovog društvenog problema grupišu delatnici različitog profila, među njima i oni u oblasti politike koji, dalje, formiraju svoje polje delovanja u okviru vlastitih organizacija, nekada i zvaničnih institucija, vodi zaključku da je starost u procesu konstruisanja kao društvenog problema u

onoj tački u kojoj njeno nestajanje iz "arene", deljene s drugim društvenim problemima, više nije moguće. Ono što, međutim, jeste moguće i što bi trebalo očekivati jeste mena društvenog problema shodno novim promenama referentnih okvira i uspehu aktera koji učestvuju u procesu konstruisanja da ga nametnu kao značajnog u društvu. Starost kao društveni problem, dakle, nije produkt ili ishod, ona nije fiksirani proizvod kolektivnog definicijskog procesa. Konkretni društveni problem, kako je pokazano, predstavlja čitav niz "ishoda" koji su se kretali od utapanja političkog potencijala do njegovog delatnog ostvarivanja.

Literatura

- Blumer, Herbert. 1971. Social Problems as Collective Behavior. *Social Problems* 18 (3): 298-306.
- Đukanović, Dragan. 2006. Izborni sistemi u zemljama nastalim na području nekadašnje Jugoslavije. *Međunarodni problemi* 58(4): 513-536.
- Goati, Vladimir. 1995. "Socijalna osnova političkih partija". U *Potisnuto civilno društvo*, ur. Vukašin Pavlović. Beograd: Eko centar.
- Jovanović, Milan. 2007. Parlamentarni izbori u Srbiji 21. januara 2007. godine. *Srpska politička misao* 3-4: 131-168.
- Jović, Borislav. 1995. *Poslednji dani SFRJ*. Beograd: Politika.
- Kovačević, Ivan. 2001. *Semiologija mita i rituala III*. Beograd: Srpski genealoški centar – Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Kovačević, Ivan. 2010. Legenda o dedi i Jaffa keksu. *Etnoantropološki problemi* 5 (3): 43-55.
- Mihailović, Srećko. 2002. Promena sastava stranačkih pristalica. *Sociologija* 44 (1): 1-24.
- Miloslavjević, Ljubica. 2008. Formiranje stava o starima kao glasačima kroz medijske izvore. *Etnološke sveske: časopis etnološkog društva SR Srbije* 12 n.s. (1): 83-108.
- Miloslavjević, Ljubica. 2010. Konstrukcija starosti: štampa o domovima za stare (1945-1960). *Etnoantropološki problemi* 5 (2): 165-183.
- Miloslavjević, Ljubica i Miloš Milenković. 2011. "'Pridodato u prevodu': nematerijalno kulturno nasleđe u prevođenju i primeni evropskih politika obrazovanja u Republici Srbiji". U *Kulturni identiteti kao nematerijalno kulturno nasleđe*, ur. Bojan Žikić, 147-178. Beograd: Srpski genealoški centar - Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta.
- Miloslavjević, Ljubica. 2013. *Konstruisanje starosti kao društvenog problema*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu – Filozofski fakultet.
- Naumović, Slobodan. 2009. *Upotreba tradicije u političkom i javnom životu Srbije na kraju dvadesetog i početka dvadeset prvog veka*. Beograd: Institut za filozofiju i društveni teoriju.
- Рибих, Владимир. 2005. *Подељена нација: Српски национализам и политички сукоби у Србији, 1990-2000*. Београд: Српски генеалошки центар – Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета.

- Рибих, Владимир. 2011. *Политичка антропологија и модерни светски систем*. Београд: Српски генеалогски центар – Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета.
- Рибих, Владимир. 2012. Српска политичка антропологија у 21. веку. *Етнолошко-антрополошке свеске. Часопис Етнолошко-антрополошког друштва Србије* 20 (2) (н.с.): 129-146.
- Slavujević, Zoran Đ. 2005. O sloganima političkih stranaka i kandidata. *Sociološki pregled* 39 (1): 47-80.
- Spector, Malcolm and John I. Kitsuse. 1973. Social Problems: A Re-Formulation. *Social Problems* 21 (2): 145-159.
- Stojnov, Dušan. 2001. Konstruktivistički pogled na svet: Predstavljajanje jedne paradigme. *Psihologija* 1-2: 9-48.
- Šuvaković, Uroš. 2011. "Društvene promene i partije penzionera na prostoru nekadašnje Jugoslavije". U *Zbornik stručnih saopštenja i postera Vrnjačka Banja 21-23. maj 2010. Za evropske standarde socijalne sigurnosti i kvaliteta života u starosti*, redakcijski odbor Miloš Nemanjić i dr., 136-148. Београд: Gerontološko društvo Srbije.
- Vučičević, Dušan. 2009. Manipulativni uticaj izborne jedinice. *Srpska politička misao* 1: 179-210.
- Vuković, Slobodan. 2000. Ekonomska struktura društva i kontinuitet vlasti u Srbiji. *Sociološki pregled* 34 (1-2): 3-21.

Izvori

- Internet prezentacija Narodne skupštine Republike Srbije. Dostupno na: <http://www.parlament.gov.rs/narodna-skupstina-/narodna-skupstina-u-brojkama.1737.html> [18. 3. 2013.]
- Internet prezentacija Partije ujedinjenih penzionera Srbije. Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/index.asp?pageid=A2> [18. 3. 2013.]
- Jovan Krkobabić: "Ne preglasavajte me!". Dostupno na Internet prezentaciji Partije ujedinjenih penzionera Srbije : <http://www.pups.org.rs/index.asp?pageid=A36&vest=127> [18. 3. 2013.]
- Program Partije ujedinjenih penzionera Srbije. Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/images/vesti/program.pdf> [18. 3. 2013.]
- Spisak brisanih političkih stranaka na internet stranici Ministarstva za državnu upravu i lokalnu samoupravu. Dostupno na: <http://www.drzavnauprava.gov.rs/pages/article.php?id=1812> [8. 5. 2011.]
- Statut Partije ujedinjenih penzionera Srbije. Dostupno na: <http://www.pups.org.rs/images/vesti/statut%20PUPS.pdf> [18. 3. 2013.]
- Vreme. 2000. Dragan, Todorović. 2000. "Reka koja teče" *Vreme* 5. 08. 2000. br. 500, str. 16-17.

Ljubica Milosavljević

Institute of Ethnology and Anthropology
Faculty of Philosophy University of Belgrade

Constructing the Political Potential of the Retired Segments of Society

The paper represents an attempt to address the issue of ways in which the political potential of the retired population is constructed. This process can be divided into two distinct periods. The first started with the introduction of the multiparty system, when the political potential of pensioners was imbedded into the activities of the Socialist Party of Serbia which had been in power at the time. This indicates the failure of political parties of pensioners to construct the issue of retirees as a political, or broader social issue. The second period is characterized by the loss of influence of the SPS after the political changes of 2000, after which the Party of United Pensioners of Serbia (PUPS) was formed, in 2005, as an independent political organization. This party, finally, succeeded in constructing the political potential of pensioners as a resource, but it did so with the help of coalition partners among which the regenerated SPS is a major one, a fact which means that the process of construction continues relentlessly. The construed resource, for the political activities of the party as well as for the oldest part of society or pensioners as potential voters, is one of the major indicators of *old age* as a social issue in the "arena" it shares with other social issues.

Key words: construction, political parties, pensioners, old age

Construction du potentiel politique de la portion retraitée de la société

Le présent travail est une tentative de répondre à la question quelles sont les manières dont est construit le potentiel politique de la portion retraitée de la société. Dans ce processus se distinguent deux périodes. La première débute par l'introduction du pluripartisme, lorsque le potentiel politique se trouve incorporé dans l'action du Parti socialiste de Serbie (SPS) alors au pouvoir, période qui se caractérise par conséquent par l'échec des partis politiques des retraités de construire la question de la retraite comme un problème politique, ou plus largement, social. La deuxième période se caractérise par la perte d'influence du SPS suite aux changements de 2000, lorsqu'en 2005 on voit se former le Parti des retraités unis de Serbie en tant qu'organisation politique

---

autonome. Ce parti, enfin, parvient à construire le potentiel de la portion retraitée de la société en tant que ressource, mais il le fait ensemble avec les partenaires de coalition, parmi lesquels le SPS revivifié est un des plus importants, ce par quoi le processus de construction continue énergiquement. La ressource construite, autant pour l'action politique du parti, que pour les plus âgés, c'est-à-dire les retraités comme électeurs potentiels, est un des principaux mainteneurs de la *vieillesse* comme problème social dans l'"arène" qu'il partage avec d'autres problèmes sociaux.

Mots clés: construction, partis politiques, retraités, vieillesse

Primljeno / Received: 15.10.2013.

Prihvaćeno / Accepted for publication: 23.11.2013.